

Jan Hybel

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej SGGW

Miejsce i rola sektora usług w rozwoju gospodarczym Polski w latach 1995–2004

Wprowadzenie

W rozwoju gospodarczym krajów uwidaczniają się tendencje przechodzenia czynników wytwórczych do sektora trzeciego, czyli usług. Dotyczy to zarówno pracy i kapitału, jak i ziemi, która jest wykorzystywana w celu rekreacji i turystyki. Tego typu prawidłowość jest cechą rozwoju większości gospodarek na świecie. Dzieje się tak z następujących powodów:

- 1) wzrasta zamożność społeczeństwa;
- 2) zwiększa się coraz bardziej ilość czasu wolnego;
- 3) występuje relatywne zaspokojenie popytu na dobra żywnościowe i przemysłowe;
- 4) wzrasta znaczenie kapitału ludzkiego i jakości życia;
- 5) następuje postęp techniczny i powstają nowe rodzaje usług;
- 6) rozwija się proces integracji i globalizacji.

System gospodarki planowanej centralnie w Polsce doprowadził do znacznego niedorozwoju sektora usług. Wyrazem tego był niski w porównaniu do krajów wysoko rozwiniętych udział sektora usług w tworzeniu wartości dodanej oraz zatrudnieniu.

Przemiany systemowe i urynkowienie gospodarki w Polsce stworzyły odpowiednie warunki ekonomiczne dla rozwoju sektora usług.

Doceniając znaczenie usług w gospodarce, w opracowaniu zostaną przedstawione zmiany, jakie nastąpiły w rozwoju sektora usług w Polsce w latach 1995–2004.

W opracowaniu do sektora usług zaliczono:

- usługi klasyczne obejmujące: handel i naprawy, hotele i restauracje oraz transport i łączność;
- usługi finansowe obejmujące: pośrednictwo finansowe i obsługę nieruchomości;
- usługi administracji publicznej;

6

- usługi stwarzające kapitał ludzki, takie jak: edukacja, zdrowie i opieka społeczna i osobista działalność usługowa.

Udział sektora usług w tworzeniu wartości dodanej

Wartość dodana brutto obrazuje końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej i stanowi różnicę między produkcją globalną a zużyciem pośrednim.

Rezultatem aktywnych przemian w gospodarce jest stopniowe zmniejszanie się udziału sektorów tradycyjnych w tworzeniu wartości dodanej. Według GUS, w latach 1995–2005 udział rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa w wytwarzaniu produkcji dodanej brutto zmniejszył się z 8 do 4,8%, a przemysłu odpowiednio z 28,4 do 24,9%¹. To zmniejszenie jest wynikiem wyższego tempa wzrostu produkcji w sektorze usług w porównaniu do sektora produkcji.

Szczegółowe dane o udziale sektora usług w tworzeniu wartości dodanej przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Wartość dodana w sektorze usług w Polsce w 1995 r. i w latach 2000–2004 w cenach bieżących

Lata	Wartość dodana ogółem	Wartość dodana sektora usług	Udział sektora usług w %	Dynamika sektora usług 1995 = 100
	w mln zł			
1995	297 295	166 956	56,2	100,0
2000	662 468	415 664	62,7	249,0
2001	694 896	450 426	64,8	269,8
2002	714 353	472 631	66,2	283,1
2003	743 321	486 189	65,4	291,2
2004	816 515	517 651	63,4	310,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: GUS; Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005, Warszawa, s. 679.

W ciągu 10 lat wartość dodana brutto w całej gospodarce wzrosła o 175%, natomiast w sektorze usług o 210%. W analizowanym okresie zwiększył się udział sektora usług w wartości dodanej brutto z 56,1 do 63,4%.

Najwyższy udział sektora usług był w 2002 roku i wynosił 66,2%. Odpowiedni wskaźnik dla krajów Unii Europejskiej wynosił 67,1%.

¹GUS; Mały Rocznik Statystyczny Polski 2006, s. 454.

Szczegółową strukturę tworzenia wartości dodanej w sektorze usług przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Wartość dodana brutto w sektorze usług oraz jej struktura i dynamika

Wyszczególnienie	1995	2004	1995	2004	Dynamika, ceny stałe 1995 = 100
	w mln zł		w %		
Handel i naprawy	54 963	154 357	18,5	18,9	152,7
Hotele i restauracje	2 794	9 343	0,9	1,1	158,2
Transport i łączność	18 658	58 457	6,3	7,1	160,0
Pośrednictwo finansowe	7 669	32 608	2,6	4,0	285,2
Obsługa nieruchomości	29 659	110 066	10,0	13,5	123,7
Administracja publiczna i obrona narodowa	20 101	50 118	6,7	6,2	143,3
Edukacja	13 313	41 655	4,5	5,1	121,9
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	9 680	29 610	3,2	3,6	106,1
Pozostałe usługi	10 119	31 437	3,4	3,9	113,1
Wartość dodana usług razem	166 956	517 631	56,1	63,4	
Wartość dodana całej gospodarki	297 295	816 515	100,0	100,0	142,6

Źródło: GUS; Rocznik Statystyczny 2005, Warszawa, s. 680.

Z powyższych danych wynika, że dominują w tworzeniu wartości dodanej dwie sekcje: handel i naprawy oraz obsługa nieruchomości. Następne w kolejności miejsce zajmują: transport i łączność oraz administracja publiczna i obrona narodowa. W 2002 roku w krajach UE w strukturze wartości dodanej wytworzonej w sektorze usług dominowały usługi finansowo-biznesowe, na które przypadało 26,3%².

W sektorze usług największą dynamiką wzrostu wartości produkcji dodanej charakteryzowały się następujące sekcje: pośrednictwo finansowe, transport i łączność, hotele i restauracje oraz handel.

²Kłosiński K.: Usługi w rozwoju społeczno-gospodarczym. Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 2005, s. 34.

Najniższe wskaźniki udziału miały usługi świadczone przez: ochronę zdrowia i opiekę społeczną, pośrednictwo finansowe oraz edukację.

Udział sektora usług w tworzeniu miejsc pracy

Sektor usług odgrywa coraz większą rolę w zatrudnianiu i ma duże i wciąż niewyczerpane możliwości tworzenia nowych miejsc pracy. Dotyczy to nie tylko usług klasycznych i finansowych, ale także usług o charakterze społecznym i socjalnym związanych z: opieką społeczną, pomocą społeczną, edukacją, kulturą, rozrywką, turystyką, opieką nad osobami starszymi, ochroną środowiska i ochroną zwierząt.

Tabela 3

Liczba pracujących w sektorze usług w Polsce w 1995 r. i w latach 2000–2004

Lata	Liczba pracujących w gospodarce	Liczba pracujących w usługach	Udział sektora usług w %	Dynamika zatrudnienia w sektorze usług 1995 = 100
	w tys. osób			
1995	15 468	6 723	43,4	100,0
2000	15 489	7 225	46,6	107,5
2001	14 996	6 998	46,7	104,1
2002	14 924	7 071	47,4	105,2
2003	12 641	7 007	55,4	104,2
2004	12 720	7 055	55,3	104,9

Źródło: Jak w tabeli 2.

W Polsce w latach 1995–2004 liczba pracujących w całej gospodarce zmniejszyła się o prawie 18%, podczas gdy w sektorze usług wzrosła o prawie 5%. Jednocześnie zwiększył się udział sektora usług w ogólnej liczbie pracujących z 43,4% w 1995 roku do 55,3% w 2004 roku. Wskaźnik ten pokazuje, że od 2003 roku sektor usług jest głównym źródłem miejsc pracy, ale jest on nadal niski w porównaniu do wielu krajów wysoko rozwiniętych, gdzie przekracza 70%.

Najwięcej osób, zarówno w 1995 roku, jak i w 2004 roku pracowało w sekcji handel i naprawy (tab. 4).

Kolejne miejsca w strukturze pracujących ogółem zajęły sekcje: edukacja, obsługa nieruchomości oraz administracja publiczna i obrona narodowa.

W badanym okresie dominowały usługi klasyczne, których udział w liczbie pracujących wzrósł z 18,9 do 22,8%. Największą dynamiką charakteryzuje się

Tabela 4

Liczba pracujących w usługach według sekcji w Polsce w 1995 r. i 2004 r.

Wyszczególnienie	1995	2004	1995	2004	Dynamika 1995 = 100
	w tys.		w %		
Handel i naprawy	1 903,1	1 983,1	12,3	14,6	104,2
Hotele i restauracje	185,9	216,3	1,2	1,7	116,3
Transport i łączność	838,1	704,8	5,4	5,5	84,1
Pośrednictwo finansowe	268,2	274,7	1,7	2,1	102,4
Obsługa nieruchomości	554,3	940,4	3,6	7,4	169,7
Administracja publiczna i obrona narodowa	737,9	851,6	4,8	6,7	115,4
Edukacja	896,4	999,5	5,8	7,8	111,5
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	1 003,6	704,5	6,5	5,5	70,2
Pozostałe usługi	335,1	380,5	2,2	2,9	113,5
Liczba pracujących w usługach	6 722,6	7 055,4	34,4	53,5	104,9
Liczba pracujących w gospodarce narodowej	15 485,7	12 720,2	100,0	100,0	82,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: GUS; Rocznik Statystyczny 2005, Warszawa, s. 235.

obsługa nieruchomości, gdyż liczba pracowników w tej sekcji wzrosła o prawie 70%.

W analizowanym okresie spadek liczby pracujących wystąpił w dwóch sekcjach: ochrona zdrowia i opieka społeczna (o prawie 30%) oraz transport i łączność (o prawie 16%). Znaczny wzrost liczby pracujących odnotowały sekcje: hotele i restauracje oraz administracja publiczna.

Udział sektora usług w nakładach inwestycyjnych

O miejscu i roli usług w gospodarce świadczy także coraz większy ich udział w nakładach inwestycyjnych. W badanym okresie udział sektora usług w inwestycjach ogółem zwiększył się 6,2 punktu procentowego (tab. 5).

Tabela 5

Wartość nakładów inwestycyjnych w sektorze usług w Polsce w 1995 r. i w latach 2000–2004

Lata	Nakłady inwestycyjne ogółem	Nakłady inwestycyjne w sektorze usług	Udział sektora usług w %	Dynamika sektora usług 1995 = 100
	w mln zł			
1995	47 145	23 249	49,3	100,0
2000	133 160	82 863	62,2	356,4
2001	121 363	53 373	44,0	229,6
2002	109 266	64 209	58,8	276,2
2003	110 860	62 640	56,5	269,4
2004	120 467	66 832	55,5	287,4

Źródło: Jak w tabeli 2.

Wartość nakładów inwestycyjnych sektora usług wzrosła o 187,4%. Dynamika inwestycji w usługach była znacznie wyższa niż w całej gospodarce. Świadczy to o rosnącym w niej potencjale sektora usług.

W strukturze nakładów inwestycyjnych zwiększył się najbardziej udział sekcji obsługa nieruchomości i firm oraz sekcji handel i naprawy. Pod względem dynamiki najszybciej rosły inwestycje w sekcjach: administracja publiczna i obrona narodowa (o 537%) oraz obsługa nieruchomości i firm (o 278%).

Udział sektora usług w obrotach handlu zagranicznego

Rosnący potencjał sektora usług sprawia, że usługi odgrywają coraz większą rolę w handlu zagranicznym – zarówno w eksporcie, jak i imporcie. Określenie udziału sektora usług w handlu zagranicznym jest niezwykle trudne, gdyż przepływ usług nie jest rejestrowany na granicach celnych, tak jak to ma miejsce w przypadku przewozu dóbr materialnych. Ponadto, specyfika usług sprawia, że często handel towarami zawiera elementy usług, ponieważ produkcja i konsumpcja usług odbywa się w tym samym czasie, a niekiedy również w tym samym miejscu.

Ze względu na brak szczegółowych danych w opracowaniu wykorzystamy badania Instytutu Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego (tab. 6).

W strukturze przychodów z eksportu usług dominują podróże zagraniczne, które w badanym okresie wzrosły o prawie 11%. Przychody w tej grupie usług były związane głównie z wielkością ruchu przygranicznego i liczbą odwiedzających Polskę bez korzystania z noclegu.

Tabela 6

Struktura przychodów z eksportu usług i wydatków na import usług w Polsce w wybranych latach (w %)

Rodzaj usługi	Eksport			Import		
	1996	2000	2002	1996	2000	2002
Tranzytowe	28,2	23,5	32,6	26,6	17,1	19,8
Podróże zagraniczne	32,4	54,6	43,0	9,2	36,8	34,9
Pocztowe i telekomunikacyjne	3,2	2,3	1,6	3,2	4,7	2,0
Budowlane	15,8	2,8	5,5	17,5	3,5	3,7
Ubezpieczeniowe	5,3	2,0	2,1	11,1	3,5	3,8
Finansowe	2,3	1,0	1,3	3,6	2,5	2,3
Informatyczne	0,4	0,6	1,0	2,1	2,4	3,0
Patenty i licencje	0,2	0,3	0,3	2,3	6,2	6,1
Pozostałe usługi	13,2	12,9	12,6	24,4	23,4	24,4

Źródło: Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego: Miejsce Polski w światowym handlu usługami – stan obecny i perspektywy, Warszawa 2003.

Drugą pozycję w przychodach z usług zajmują usługi transportowe. Udział przychodów z transportu spadał do 2000 roku, natomiast później nieznacznie wzrastał.

Trzecią pozycję zajmują pozostałe usługi (prawnicze, doradcze, architektoniczne, handlowe itp.), których udział w przychodach z eksportu usług utrzymywał się na poziomie 13%.

Warto również zauważyć, że do 1996 roku istotną rolę w przychodach spełniał eksport usług budowlanych.

W strukturze wydatków na import usług również dominują podróże zagraniczne, których udział zwiększył się z 9,2% w 1996 roku do 34,9% w 2002 roku. Najbardziej stabilną grupę w imporcie usług stanowią pozostałe usługi, w tym głównie handlowe. Na trzecim miejscu w strukturze importu usług znajdują się usługi transportowe. Ich udział zmniejszył się w analizowanym okresie o 6,8%. Porównując udział usług w handlu zagranicznym, należy zauważyć w analizowanym okresie przewagę przychodów z eksportu nad wydatkami na import w dwóch grupach usług: podróże zagraniczne i transport.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza potwierdziła znaną prawidłowość, że we wzroście gospodarczym coraz większą rolę spełnia sektor usług. W Polsce od samego początku transformacji systemowej sektor usług rozwija się szybko i dynamicznie.

Rola, jaką ten sektor spełnia w gospodarce jest wciąż dużo mniejsza niż w krajach wysokorozwiniętych. Takie a nie inne miejsce usług w gospodarce wynika z faktu, że w gospodarce centralnie planowanej zarówno w teorii, jak i praktyce usługi nie zajmowały znaczącej pozycji.

Przeprowadzona analiza wykazała, że sektor usług zwiększył udział w wartości produkcji dodanej brutto z 56,2% w 1995 roku do 63,4% w 2004 roku. Wysoką dynamiką charakteryzowały się sekcje: pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości i edukacja, co świadczy, że gospodarka jest coraz bardziej nowoczesna i konkurencyjna. W badanym okresie stwierdzono wzrost udziału sektora usług także w liczbie pracujących (o 12%) i w nakładach inwestycyjnych (o 62%).

Literatura

- JANUSZKIEWICZ W., 2005: Polski sektor usług w perspektywie Unii Gospodarczej i Walutowej. Instytut Rynku Wewnętrznego i Usług, Warszawa.
- KŁOSIŃSKI K., 2005: Usługi w rozwoju społeczno-gospodarczym. Instytut Rynku Wewnętrznego i Usług, Warszawa.
- MASŁOWSKI A., 2005: Produktywność pracy w sektorze usług krajów Unii Europejskiej. Instytut Rynku Wewnętrznego i Usług, Warszawa.

Place and role of the sector of services in the economic development of Poland in the years 1995–2004

Abstract

The aim of the paper was to determine the place and the role of the sector of services in the development of Polish economy. The analysis covers the years 1995–2004. On the basis of data of the Central Statistical Office the role of the sector of services in gross added value and workplaces creating, as well as in investment expenditures and foreign trade was determined. The analysis was carried out in the dynamic depiction and by the types of service.

The author stated, that moving towards market economy has important impact on the dynamic development of the sector of services, thanks to that Poland decreased a distance in service development with relation to the developed countries.